

Proust'un sanata ve sanatçıya bakışı

Çok yönlü olmanın yazara yüklediği sorumluluklardan biri ve başlıcası, ilgilendiği alanın koşullarına uyum sağlayıcı birikimleri, kimliğinde saklı tutmuş olmasıdır. **Sanat** dalları, tümel açıdan ortak bir payda etrafında toplanıyor olsa da, her dalın kendine özgü yapısal özellikler taşıdığı kuşku götürmez. Örneğin edebiyatta isim yapmış ve kendini kanıtlamış yazarların gözünde görsel **sanatlar** kapsamına giren **sanatçılar** ve **sanat** yapıtlarına bu gözle bakıldığında, ilginç saptamalar hemen dikkat çeker.

Bu açıdan, "**Kayıp Zamanın İzinde**" romanının yazarı **Marcel Proust** belki de prototip örneklerden biridir. 1894'te Fransa'da Dreyfus olayı patlak verdiğinde Dreyfus yanlıları arasında yer alarak siyaset dünyasındaki konumunu açığa vuran yazar, felsefeyle ilişkisini hep canlı tutmuş, romanlarında, zamanına göre farklı bir dil geliştirmişti. Çok kişiye önemsiz görünen ayrıntıların özüne inerek, bu ayrıntılardan felsefe üretmek, ilk bakışta nasıl görünürse, örneğin döneminin ressamları hakkında yaptığı yorumlar da bilinen akademik yaklaşımlarla bağdaşmaz. Ona göre, bir yapıt üzerine en iyi bilgiyi, gene yapıtın kendisi, o yapıta odaklanan yazarın yaklaşımıyla verecektir. Onun açısından edebiyat, insanın ve düzenin kendisinden bağımsız olmaması gibi, **sanat** yapıtı da entelektüel yaşamının "seyir defteri"dir. Dilde yeni olan her şeyin, bir yerde "anlaşılmaz" olması gibi, adına "üslup" dediğimiz şey de bir "süsleme" değildir. O nedenle ressamlar da doğuştan edindikleri ustalıklarını ya da kolaylıklarını, yeni bir bakışa yavaş yavaş uyarlanan ifadeler yaratmaya feda ederler Proust'a göre.

Tanıdık çehrelerin büyüü

Klasisizmin ve romantizmin çatıştığı bir dönemde, "mutluluğun emekçisi" olmakta direnen bir yazar için, klasisizmin zirve yaptığı bir dönemin artıklarıyla yetinmek çıkar yol olmayacaktır. Nitekim Chardin ve Rembrandt üzerine yorum yaparken **Proust**, Chardin'in orta halli yaşantısının betimlediği zenginlikle dolup taşan resimlerine hayranlığını dile getirir. Onun tablolarında yer alan sıradan nesnelere, **sanatçının** bakışındaki özgünlüğü açığa vurur. Chardin, kendi evinin yemek odasında, meyvelerle bardaklar arasında bulunmaktan hoşlanan biridir, o kadar... **Proust**'un bu ressam hakkındaki yorumu şu cümlede gizlidir: "Alışıldık nesnelere gibi tanıdık çehrelerin de bir büyüü vardır". Biz bu büyüü, Chardin'in portrelerinde fazlasıyla bulmaktayız. Onun yetmiş yaşında yaptığı otoportrelerine bakınca bu gerçeği hemen fark ederiz. Yazarın şu yorumu da ilginç değil midir: "Doğada yalnızca alegorik figürlerin ahenkli orantısını **sergileyen** varlıkları arayan **sanatçının** zihni dardır; o, bir ressamın sadece diline ve kılığına sahiptir".

Ne okuyacağız ve nasıl okuyacağız?

Yine Proust'u izleyelim: Chardin, daha da ileriye gider, nesnelere belki de insanlardan daha da önemli olan odalarda, insanların hayatının özünü inen, onların geçmişlerinin "mabedi" olan mekânlarda

Marcel Proust

"**Kayıp Zamanın İzinde**" romanının yazarı **Marcel Proust**'a göre, bir yapıt üzerine en iyi bilgiyi, gene yapıtın kendisi, o yapıta odaklanan yazarın yaklaşımıyla verecektir. Onun açısından edebiyat, insanın ve düzenin kendisinden bağımsız olmaması gibi, **sanat** yapıtı da entelektüel yaşamının "seyir defteri"dir

nesnelere insanları bir araya getirir... Haklıdır **Proust**: Ölü doğanın bilinmeyen hayatına girmiş oluruz böylece Chardin'in resimlerinde.

Müzeler için yaptığı yorum da tam ona göredir: Müzeler, yalnızca düşünceleri barındıran evlerdir. Böyle bakıldığında, yazarın Rembrandt için yaptığı yorum şöyle olacaktır: "Onun tablolarının, içinde yüzdüğü ışık, bir bakıma onun düşüncelerinin ışığıdır. Ondaki, okunması 'imkânsız' çizgiler düşüncesinin el değmemiş halde yaşamaya devam ettiğini kanıtlar."

Yazarın değindiği, **sanatçılar** ve başka yazarlar değildir yalnızca. Örneğin, **kitaplarını** "gerçek birer bilgi ve estetik incili" olarak gördüğü John Ruskin'in Turner'e olan hayranlığı üzerinde durur. Ruskinler için Venedik, Pisa ve Floransa, birer hac yeridir yine de. Birçok yapıtta, birçok çağdaş düşüncede bugün Ruskin'in damgasını görüyorsak, modayı izleyen "çağdaş bir seyyah" olarak onun gezip dolaşmakla ilgili tutkusunun eseridir bu. Bizde kısa bir süre önce yayımlanan (2013) kitabında "Susam ve Zambaklar" Ruskin'in portresi, kendi kaleminden sunulmuştu. Orada Ruskin, günlük ve ömürlük **kitaplar** diye ayırdığı **yayımlar** bağlamında, daha duygulu olmanın yollarını öğreterek **sanatı** hor görme saplantısından kurtulmanın mümkün olacağını ısrarla vurguluyordu. Ruhsal ergenliğe ulaşmanın, çölleri zambaklarla donatmanın yollarından söz ediyordu. Sorular açtı: Ne okuyacağız ve nasıl okuyacağız?

Ressamlar ve yorumlar

Tekrar Proust'a dönersek, her şeyi, ahlaki bile şifirleştiyen Ruskin'e çok şey borçlu olduğumuz gerçeğine varacağız.

Daha önce **Sanat Dünyamız** dergisinde yayımlanan ve şimdi yeniden bir araya getirilen **kitapta**,

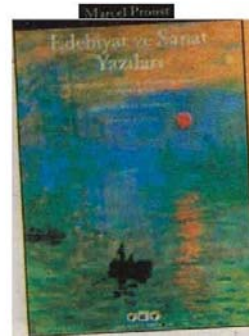
Marcel Proust'un üzerinde durduğu öteki ressamlar Watteau, Moreau ve Monet'dir.

Esrarengiz dünyası içinde Gustave Moreau'nun resimlerindeki manzara içinde insan da "efsanevi" bir karakter taşır. Bu da ondaki "önsezi"nin varlığına işaret eder Proust'a göre. Gizli bir içgüdü'nün ürünüdür bu önsezi. Proust'ta edebiyat planında yan kısmını bulmuş olan şeyleri, yazarın ressamalarda görmüş ve izlemiş olmasının sonucudur bu.

Aynı görüş açısından Monet konusundaki görüşleri de bizi şaşırtmaz: Ona göre Monet, bize bir tarlayı, gökyüzünü, bir kumsalı, bir ırmağı, ulaşmak istediğimiz "ilahi şeyler" gibi sevdirir.

Taine, eleştirmeni "ruhun doğabilimcisi" adıyla tanımlarken, sanki **Proust**'un bakışına gönderme yapıyor gibidir. Çünkü **Proust** da, ilgisini çeken ressamlar konusunda yorum yaparken, resimlerin tinsel dokusunu açmaya çalışmakta, okurun dikkatini bu yöne çekmektedir.

Sonuç olarak, edebiyatçıların **sanata** bakışları, **Proust** örneğinde olduğu gibi, onlara göredir.

Edebiyat ve Sanat Yazıları

Marcel Proust
Çev: Roza Hamken
Yapı Kredi Yayınları
144 s.